

У статті на основі аналізу рішень Європейського суду з прав людини з досліджуваної проблематики зроблено висновок, що обов'язок здійснити реституцію не впливає автоматично із обов'язку виконувати рішення Європейського суду з прав людини, у більшості випадків має місце відшкодування шкоди.

Ключові слова: конфіскація, експропріація, право власності, Перший Протокол, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, компенсація, реституція.

Резюме

Блаживская Н. Е. Особенности применения компенсации и реституции Европейским судом по правам человека с целью защиты права собственности.

Статья посвящена анализу особенностей применения Европейским судом по правам человека компенсации и реституции с целью защиты права собственности. Исследуется практика Европейского суда по правам человека по осуществлению компенсации и реституции в соответствии с положениями ст. 1 Протокола к Конвенции о защите прав человека и основных свобод. В статье на основе анализа решений Европейского суда по правам человека по исследуемой проблематике сделан вывод, что обязанность осуществить реституцию не вытекает автоматически из обязанности выполнять решение Европейского суда по правам человека, в большинстве случаев имеет место возмещение ущерба.

Ключевые слова: конфискации, экспроприация, право собственности, Первый Протокол, Конвенция о защите прав человека и основных свобод, Европейский суд по правам человека, компенсации, реституция.

Summary

Blazhivska N. The features of the application of compensation and restitution by the European Court of Human Rights for the purpose of property right protection.

The article is devoted to the analysis of application peculiarities of reimbursement and restitution by the European Court of Human Rights in order to protect property rights. The European Court of Human Rights case study on reimbursement and restitution in accordance with the provisions of Article 1 of the First Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is studied. There is concluded in the article on the ground of analysis of the European Court of Human Rights decisions that the obligation to restitution does not automatically result from the obligation to comply with the European Court of Human Rights judgment, in most cases there is a repayment.

Key words: confiscation, expropriation, property right, the First Protocol, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, reimbursement, restitution.

УДК 341.4

О. Т. ВОЛОЩУК

Оксана Троянівна Волощук, кандидат юридичних наук, доцент Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУ РОЗРОБКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ УНІФІКОВАНОГО ВИЗНАЧЕННЯ

З розвитком людської цивілізації постійно змінюються і прояви агресії, особливо у нинішній час гострої політичної та економічної кризи у всьому світі. Відповідно проблематика розробки універсального визначення «агресії» у міжнародному праві вважається досі однією із найскладніших. Розповсюдженість агресії в ХХ–ХХІ ст. робить її водночас одним із найактуальніших напрямів для міжнародно-правової доктрини і практики. Збройні конфлікти відбулися, а окремі й досі тривають, у різних регіонах світу, зокрема, у Іраку, Афганістані, Чечні, Македонії, Грузії, Лівії, Сирії, Північному Малі, Центральноафриканській Республіці тощо. На жаль, до цього переліку включають і Україну у зв'язку з подіями, які відбуваються на її Сході. І це зважаючи на те, що агресія визнається у сучасному міжнародному праві як найбільш серйозний міжнародний злочин проти миру та безпеки людства, за який держави-винуватці несуть міжнародно-правову відповідальність. Як влучно зазначив свого часу відомий міжнародник Ю. А. Решетов, сам термін «міжнародний злочин» виник спочатку, щоб характеризувати саме агресивну війну¹. Відповідно, проблема вивчення природи, сутності агресії в сучасному суспільстві є досить актуальною.

Загалом слід зазначити, що питання правомірності застосування збройної сили та ведення агресивної війни з давніх часів привертало увагу вчених. Першими дослідниками даної теми були М. Т. Цицерон, Г. Гроцій, Ш. Монтеск'є, Е. де Ваттель. Фундаментальні розробки у цій сфері були здійснені такими науковцями, як: Я. Броунлі, А. Кассезе, Г. Кельзен, Л. Опенгейм, А. Фердросс, С. М. Швебель. Також даному питанню було приділено увагу Г. Акерманом, Т. Аноуком, Д. Анцилотті, Т. Бенеттом, М. Бергманом, Л. Берковіцем, Б. Ференцем, В. Хартупом, М. Калдором, М. Шоу, З. Селденом, А. Віллсом. Свій внесок у розробку означеної проблеми внесли і вітчизняні вчені, зокрема, М. М. Антонович, М. О. Баймуратов, М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, В. А. Василенко, М. М. Гнатівський, О. В. Задорожній, І. І. Лукашук, О. О. Мережко, В. В. Мицик, В. М. Ре-

пецький тощо. Однак, незважаючи на таку велику кількість проведених досліджень, нині відчувається брак наукових розвідок, які б врахували нові тенденції у розвитку міжнародного права. Адже після Нюрнберзького процесу людство не один раз стикалось із проблемами порушення принципу заборони розв'язання агресивної війни. Внаслідок бурхливого науково-технічного розвитку стало можливим застосування новітніх видів зброї, наслідки чого інколи практично передбачити неможливо. Почали активно використовуватись новітні удосконалені методи ведення війни. З'являється поняття гібридної, інформаційної, кібервійни. Все це призводить до різкої зміни проявів агресії. Війна стає жорстокішою і ще більш небезпечною. Під загрозою – часто все людство. Безперечно, на міжнародному рівні потрібно враховувати такі новітні тенденції, щоб ефективніше задіяти механізми боротьби із цими негативними явищами дійсності. Тому є нагальна потреба у більш ґрунтовному дослідженні окресленої проблематики. Відповідно, **метою** даної публікації є дослідження процесу формування та прийняття універсального визначення агресії на міжнародному рівні, окреслення тих проблемних питань, що виникали на цьому шляху, а також на основі аналізу існуючих доктринальних та нормативних визначень агресії з'ясувати природу цього феномена.

Як відомо, після Другої світової війни поряд із принципом незастосування сили чи погрози застосування такої у міжнародних відносинах в міжнародне право увійшло поняття злочину «пропаганда агресії». Неабияке значення при цьому мала діяльність Нюрнберзького трибуналу, який підтвердив той факт, що агресивна пропаганда займала першочергове місце в арсеналі гітлерівської політики. Так, один із головних діячів III Рейху Герінг на процесі визнав, що для розв'язання війни важливими були три факти: військові зусилля; економічні заходи і пропаганда², а Гітлер у своїй роботі «Майн Кампф» писав, що «за допомогою вмілого і довготривалого застосування пропаганди можна представити народу навіть небо пеклом і, навпаки, найзлиденніше життя – як рай». Незважаючи на значимість положень Нюрнберзького трибуналу, усе ж маємо зазначити, що, власне, саме визначення «агресії» в ньому було відсутнє. Було не зрозумілим, які дії мають розцінюватись як порушення принципу розв'язання агресивної війни. Тому перед міжнародною спільнотою поставило наступне завдання – розробка дефініції «агресія».

Перший важливий крок на цьому шляху було зроблено у рамках ООН. Так, після довготривалих дискусій Генеральна Асамблея ООН у 1974 р. ухвалила Резолюцію «Про визначення агресії»³, в якій агресивна війна визнавалась «злочином проти міжнародного миру» і такою, що «тягне за собою міжнародну відповідальність» (ст. 5(2)). Крім цього, у Резолюції підкреслювалося, що агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави.

При визначенні агресора за основу було взято ознаку першості (ініціативи) здійснення акту агресії. Тобто, поняття «агресія» з позицій міжнародного права повинно містити ознаку ініціативи, що означає застосування будь-якою країною сили першою. Дії країн, які здійснюються як самооборона, якщо при цьому державою і використовуються збройні сили, не вважаються актом агресії. Це поширюється і на колективні дії держав, які застосовуються згідно зі Статутом ООН для підтримання або забезпечення миру й безпеки. Крім цього, потрібно також враховувати, що агресія як злочин проти безпеки людства використовується тільки щодо міжнародних конфліктів. Відтак внутрішні конфлікти, війни у межах певної країни із позицій міжнародного права не розглядаються як акти агресії.

Резолюція вже окреслює діяння, які слід відносити до агресії, з чого можна зробити висновок про те, які акти держави слід розцінювати як порушення принципу незастосування сили чи погрози її застосування у міжнародних відносинах, проголошеного у Статуті ООН (п. 4 ст. 2). Це такі діяння: вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави; військова окупація, якою б тимчасовою вона не була, як наслідок збройного вторгнення; анексія території іншої держави або частини її; бомбардування або застосування будь-якої іншої зброї проти території іншої держави; блокада портів або берегів однієї держави збройними силами іншої; напад збройними державами на сухопутні, морські або повітряні сили або морський, або повітряний флот іншої держави; застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за угодою з приймаючою державою, порушуючи умови, передбачені угодою; продовження перебування збройних сил на такій території після припинення дії угоди; дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, використовувалася цією державою для здійснення акту агресії проти третьої держави; засилання державою або від її імені збройних банд, груп і регулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави.

В окремих працях стверджується, що ці акти слід сприймати як кваліфікуючі ознаки агресії, зокрема, такої позиції дотримується Н. І. Костенко⁴. Однак аналіз Статуту Нюрнберзького трибуналу, Резолюції ГА ООН «Визначення агресії», а також Проекту кодексу злочинів проти миру та безпеки людства дає змогу дійти іншого висновку: будь-яке з наведених діянь слід розглядати як акт агресії. Як видається, кожен акт потрібно розглядати як самостійний прояв агресії і відповідно як злочин за міжнародним правом. Також слід підкреслити, що наведений перелік не є вичерпним, оскільки Рада Безпеки ООН може визначити, що й інші акти можуть визнаватися агресією згідно з положеннями Статуту ООН. Також примітно, що вищезгадана резолюція не торкалася індивідуальної кримінальної відповідальності за акти агресії, тому це викликало чимало запитань у науковців, передусім міжнародників. Чи застосовне визначення агресії, дане в цій резолюції, до кримінальних діянь, вчинених окремими особами?

У юридичній літературі щодо легітимності й актуальності визначення поняття та переліку діянь, що містяться в цій Резолюції, до цього часу тривають дискусії. Так, окремі вчені взагалі вказують на те, що нині у сучасних реаліях «Визначення агресії» 1974 р. застаріле. І. І. Бойко вважає, що до списку дій, які вважа-

ються агресією, потрібно додати більше пунктів, ніж сім. Хоча б враховувати появу нових «технологій» нанесення шкоди та нові типи загроз (до прикладу, втручання у роботу автоматизованих інформаційних систем). Крім цього, дослідник зазначає, що великим мінусом є те, що Рада Безпеки ООН може визначити, які інші акти є агресією, тому що жоден міжнародний орган, уповноважений до визначення агресора, не може бути повністю неупереджений⁵.

Також слід зазначити, що в даній Резолюції наголошується на тому, що жодні обставини не можуть виправдати злочин агресії. Враховується аспект всієї тяжкості злочину агресії: «Агресивна війна є злочином проти міжнародного миру»⁶. І, зрозуміло, всі ті завоювання, які були здійснені за підсумками агресії, не можуть бути легітимними. Для визнання факту вчинення агресії має бути підтверджено грубе порушення принципів міжнародного права, за що держава-агресор буде нести відповідальність.

Наступним важливим кроком до створення універсальної дефініції «злочину агресії» стала організація Міжнародного кримінального суду (далі – МКС). Діяльність цієї інституції здійснюється відповідно до прийнятого у 1998 р. Римського статуту, де містяться основні засади щодо організації та функціонування МКС⁷. Серед злочинів, що підпадають під юрисдикцію цього Суду (п. d) ч.1 ст. 5), передбачено такий злочин, як агресія. Проте, якщо стосовно інших злочинів (геноциду, злочинів проти людяності, військові злочини) у Статуті містяться розгорнуті положення, де розкриваються їх визначення, то стосовно агресії є лише певні застереження. Так, згідно з п. 2 ст. 5 Статуту «Суд здійснює юрисдикцію щодо злочину агресії, як тільки буде прийнято відповідно до статей 121 і 123 положення, що містить визначення цього злочину і викладає умови, в яких Суд здійснює юрисдикцію щодо цього злочину. Такий стан узгоджується з відповідними положеннями Статуту Організації Об'єднаних Націй). Тобто, фактично це означало, що МКС не має юрисдикції над злочином агресії, поки держави, які є учасниками цього Статуту, не досягнуть компромісу. Також положення наведеної статті Статуту вказували на те, що остаточний текст, який стосується визначення ознак злочину агресії, має узгоджуватися з відповідними положеннями Статуту ООН. А згідно із Статутом ООН (ст. 39) Рада Безпеки ООН має виключну компетенцію визначати факт вчинення акту агресії.

Для подальшого більш ґрунтовного та всебічного дослідження даного питання у 2002 р. було утворено Спеціальну робочу групу щодо визначення злочину агресії, яка розпочала свою діяльність під егідою МКС і одним з її обов'язків є доповіді перед Асамблеєю держав-членів при МКС. Основне її призначення полягало у виробленні на основі конкретних пропозицій держав універсальної дефініції «агресії», яка б підходила для всезагального застосування усіма членами міжнародного співтовариства⁸.

Отже, можна зробити висновок про те, що з усіх міжнародних злочинів, які віднесені до компетенції МКС (ст. 5 Статуту МКС), злочин агресії є винятковим. На це вказує, по-перше, те, що стосовно нього відсутня дефініція, по-друге, відсутній зафіксований список діянь, що є проявами агресії, і, як наслідок, по-третє, відсутній перелік конститутивних елементів складу злочину.

Одним із суттєвих недоліків Статуту є те, що МКС зможе здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії лише після прийняття визначення цього злочину відповідно до процедури перегляду Статуту, а це може зайняти доволі тривалий час. Як слушно з цього приводу зазначає білоруський дослідник І. В. Фісенко, «враховуючи, що вироблення визначення агресії, прийнятого Радою Безпеки в 1974 р., зайняло більше ніж 20 років, можна припустити, що декларативний характер згадки агресії як злочину, який входить до компетенції МКС, буде збережений упродовж тривалого часу, оскільки вироблення визначення злочину агресії затягнеться надовго»⁹. Існують й інші точки зору з цього приводу. Зокрема, О. М. Трикоз зазначає, що така відкладена в часі практична реалізація анітрохи не применшує самого факту міжнародно-правової криміналізації агресії, що направлено в кінцевому рахунку на зміцнення міжнародного правопорядку і попередження тяжких міжнародних злочинів¹⁰.

З-поміж іншого І. В. Фісенко звертає увагу на те, що злочин агресії набагато ближче, ніж інші, підвів МКС до виключної юрисдикції. Обґрунтовує свою позицію вчений наступним чином: якщо згідно з п. 3 ст. 20 Статуту МКС злочини геноциду, проти людяності та військові злочини можуть розглядатися і в національних судах, після чого повторний розгляд у МКС, за винятком деяких випадків, є неможливим, то злочин агресії, на відміну від інших злочинів, навіть після розгляду в національному суді може бути розглянутий МКС.

Простежимо хід вироблення визначення «агресії» в контексті здійснення провадження МКС. Так, до ратифікації Статуту МКС 26 лютого 2001 р. представники від 120 держав почали роботу в Підготовчих комісіях.

Першою проблемою при обговоренні питань агресії в Підготовчих комітетах був різнополярний підхід представників держав до дефініції. Зокрема, російські представники пропонували дати загальну дефініцію. Натомість представники від окремих арабських держав, навпаки, схилилися до детального визначення, тобто надання чіткого переліку тих діянь, що являтимуть собою цей злочин. Ситуацію ускладнювала також Резолюція ГА ООН «Про визначення агресії» 1974 р., до тексту якої ми вже зверталися. При такому підході деякі постійні члени НАТО заявляли, що не стануть підписуватися під такою інтерпретацією.

Іншою проблемою було питання про те, хто оголошує акт агресії таким, що відбувся. На засіданні обговорювався варіант, при якому Генеральна Асамблея ООН може звертатися до Міжнародного Суду ООН з проханням визначити, чи було вчинено акт агресії. У результаті було вирішено передбачити процедуру перегляду Римського статуту з тим, щоб потім ввести в нього відповідні положення, що стосуються агресії.

Для визначення поняття акту агресії, а також кола осіб, які можуть нести відповідальність за його вчинення, було створено Робочу групу із злочину агресії в рамках Підготовчої комісії МКС¹¹. Перед цією гру-

пою стояло складне завдання: враховуючи значні розбіжності щодо точного значення фрази в ст. 5 (2) Статуту, яка передбачає, що будь-яке положення про злочин агресії «узгоджується з відповідними положеннями Статуту Організації Об'єднаних Націй», дати визначення «агресії». Із цього приводу представники держав висловлювали різні думки. Так, багато держав дотримуються позиції, відповідно до якої Рада Безпеки повинна винести висновок про те, що стався акт агресії, базуючись на своїх повноваженнях, окреслених у Розділі 7 Статуту ООН, перш ніж МКС зможе отримати юрисдикцію щодо злочину агресії. Натомість інші держави не підтримували таке тлумачення. Внаслідок цього робота йшла доволі повільно.

Як зазначалося в офіційних джерелах, у лютому 2009 р. робоча група з визначення поняття «злочин агресії» завершила п'ятирічну роботу. У Нью-Йорку у штаб-квартирі ООН пройшла чергова сесія Асамблеї держав-учасників МКС. У межах сесії засідала Робоча група з визначення поняття «злочину агресії». Вона схвалила остаточну доповідь про результати своєї роботи. Про це на прес-конференції в Нью-Йорку повідомив голова Робочої групи Постійний представник Ліхтенштейну при ООН пан К. Веневезер¹².

К. Веневезер зазначив, що доповідь Групи з питання про те, що таке агресія і хто може стати об'єктом переслідування суду за вчинення таких актів, буде розглянуто на конференції з перегляду Римського статуту в Уганді в 2010 р., а також вказав на те, що під час підготовчої сесії до конференції держави зможуть врегулювати розбіжності, які залишилися. Серед розбіжностей він назвав, зокрема, питання про те, чи може МКС приступати до розслідування акту агресії, якщо із цього приводу немає визначення Ради Безпеки ООН. Постійні члени РБ ООН, що мають право вето, наполягали на тому, що без рішення Ради Безпеки ООН про те, що агресія була вчинена, суд не може розпочати розгляд у справі. Проти такої пропозиції категорично виступало багато інших держав. Вони побоюювались, що таким чином «сильні світу цього» намагаються навки захистити себе і своїх керівників від міжнародного переслідування за вчинення актів агресії.

Із 31 травня по 11 червня 2010 р. в Кампалі (Уганда) пройшла довгоочікувана конференція держав-учасниць Римського статуту щодо внесення змін до нього. На обговорення конференції винесено три блоки питань, серед яких було і прийняття визначення агресії. Доповідь Групи з питань визначення агресії та розбіжності держав були розглянуті на конференції, і відповідно за її результатами юрисдикція МКС поширюватиметься тільки на злочини агресії, які будуть вчинені через рік після того, як 30 держав ратифікують нові доповнення до Римського статуту. Генеральний секретар ООН назвав нові домовленості в Уганді історичними і закликав усі держави якнайшвидше ратифікувати доповнення до Римського статуту.

Як видається, прийняття визначення агресії можна вважати подією світового масштабу, адже вперше за майже півстоліття держави змогли досягти компромісу, що є життєво необхідним для запровадження ефективного інституту міжнародної кримінальної відповідальності за вчинення актів агресії. Проте значимість цієї події затьмарюється контроверсійним (неоднозначним) характером рішень, прийнятих за результатами конференції у Кампалі. Адже формально дефініцію «агресії» було прийнято, поправки до Статуту МКС (Римського статуту) теж були підготовлені та відкриті для приєднання інших держав, однак зміст самих положень поправок, особливості набуття ними сили та процедура здійснення МКС юрисдикції щодо актів агресії залишають багато невирішених питань, на які варто у найближчому майбутньому дати відповідь з огляду на постійні збройні конфлікти у різних регіонах світу.

Для цілей Римського статуту злочин агресії було визначено у ст. 8 *bis* як «планування, підготовку, ініціювання або здійснення особою, яка в змозі фактично здійснювати керівництво та контроль за політичними або військовими діями держави, акту агресії, який у силу свого характеру, серйозності та масштабів є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй»¹³.

Під актом агресії розуміється застосування сили однією державою проти іншої, не охоплюючи випадки застосування сили як самооборони та дій, санкціонованих Радою Безпеки ООН.

Слід підкреслити, що підготовлені поправки також, як і у випадку з Резолюцією ГА ООН 3314(XXIX) від 14 грудня 1974 р.¹⁴ «Про визначення агресії», містять невичерпний перелік дій, які повинні кваліфікуватися як агресія (до прикладу, це вторгнення військових сил, бомбардування, блокада тощо). І це вочевидь є результатом того, що даний перелік дій було запозичено саме з цієї Резолюції.

Юрисдикція МКС щодо злочину агресії відрізняється за рядом особливостей від його юрисдикції стосовно інших злочинів, передбачених Римським статутом. Так, згідно зі ст. ст. 15 *bis* та 15 *ter* встановлюється особлива процедура, за якою Прокурор МКС може розпочати розслідування щодо існування злочину агресії. Особливість пов'язана з наступним: якщо справа була передана Прокурору МКС Радою Безпеки ООН, то він починає розслідування так само, як і у випадках виникнення інших злочинів у віданні МКС. Проте, на відміну від такої ситуації, для того щоб розпочати розслідування *proprio motu* (від лат. «за особистою ініціативою») або розслідування на основі передачі справи до Суду самою державою, Прокурор повинен впевнитись в існуванні необхідних умов: по-перше, чи було винесено рішення РБ ООН щодо існування акту агресії (згідно з положеннями ст. 39 Статуту ООН), і якщо ні – Прокурор має дочекатись сплину періоду у шість місяців¹⁵; по-друге, чи питання існування акту агресії стосується держав-учасниць Римського статуту, які не робили застереження щодо невизнання юрисдикції Суду відносно злочину агресії; по-третє, чи Палата попереднього розгляду Суду санкціонувала початок такого розслідування.

З наведеної особливості випливає інша: держави мають право зробити застереження та не визнати юрисдикцію МКС щодо злочину агресії.

Наступна особливість пов'язана з дуже важливим моментом – набуттям сили цими поправками до Римського статуту. Поправки були прийняті згідно з положеннями п. 2 ст. 5 Римського статуту, а набудуть

вони чинності згідно з положеннями п. 5 ст. 121 (тобто, для тих держав, які приєдналися – через рік після здачі ратифікаційних грамот). Також слід враховувати те, що в текстах ст. ст. 15 *bis* та 15 *ter* міститься положення, згідно з яким Суд зможе здійснювати юрисдикцію над злочином агресії, тільки якщо 30 держав-членів приєднуються до них та 1 січня 2017 р. і 2/3 держав-членів приймуть рішення «запустити» діяльність Суду щодо здійснення юрисдикції над злочином агресії. Це, власне, і відбулось, коли Асамблея держав-учасниць Римського статуту МКС, провівши свою шістнадцяту сесію 4–14 грудня 2017 р. у штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку, прийняла резолюцію на основі консенсусу про активізацію юрисдикції Суду щодо злочину агресії станом на 17 липня 2018 року.

Таким чином, хоча на перший погляд тривалий процес формулювання та прийняття уніфікованого визначення злочину агресії на міжнародному рівні увінчався успіхом, детальний його розгляд дає змогу осягнути його глибоку незавершеність. Особливості злочину агресії, передбачені проектом правок до Римського статуту, а також сам механізм прийняття поправок ілюструють реальну відсутність механізму притягнення індивідів до міжнародної відповідальності за його вчинення і доволі невтішну перспективу позитивних змін у найближчому майбутньому.

Міжнародні зіткнення, які часто переростають у збройні конфлікти, нині не тільки не припиняються, а й мають тенденцію до оновлення методів і засобів здійснення військових дій. З'явилося чимало нових явищ, зокрема, таких, як «гібридна війна», «кібервійна», «інформаційна війна», «неоголошена війна». Суб'єкти, які вчиняють акти агресії, теж розширились. Якщо на початку минулого століття точилася дискусія щодо притягнення індивіда до кримінальної відповідальності на підставі міжнародного кримінального права, то нині це вже вирішене питання, натомість дискусія точиться навколо терористичних організацій як суб'єктів злочину агресії, а також щодо притягнення держави-агресора до міжнародної кримінальної відповідальності. Як видається, в інтересах кожної з держав та в цілому міжнародної спільноти з огляду на об'єкт злочину уточнити зміст поняття «агресія», врахувавши усі ці нові тенденції в розвитку міжнародного права. Адже, як справедливо зазначає Т. В. Бенетт, хоча усі неточності, прогалини наявних нормативних визначень сприяють уникненню окремих суб'єктів від відповідальності, що, зрозуміло, викликає стурбованість, усе ж політичний зміст такого злочину закріпити вельми проблематично, оскільки цей процес вимагає довготривалих юридичних процедур¹⁶.

Узагальнивши викладене вище, можна стверджувати, що в сучасному міжнародному праві сформувався перелік діянь, які кваліфікуються як акти агресії. Міжнародно-правова доктрина дає змогу зробити висновок про те, що акт агресії може розцінюватися і як злочин, який здійснюється індивідуально певними особами внаслідок реалізації державної політики, і як злочин, що здійснюється державою чи групами держав. Разом із тим існує чимало питань, які потребують вирішення, або ті, які неповністю вирішені. Це ще раз підкреслює нагальну потребу у виробленні універсального визначення поняття «агресія», яке б врахувало всі ті новітні тенденції, що відбуваються у сучасному світі при вчиненні актів агресії.

¹ Решетов Ю. А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности / Ю. А. Решетов. – М.: Международные отношения, 1983. – 224 с. – С. 79.

² Нюрнбергский процесс: сб. материалов: в 8-ми т. – М.: Юридическая литература, 1990. – Т. 4. – 672 с. – С. 348.

³ Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 3314 (XXIX), 14 декабря 1974 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/TMP/4668380.91611862.html>

⁴ Костенко Н. И. Международный уголовный суд / Н. И. Костенко; Ин-т государства и права Рос. акад. наук. – М.: Приор, 2002. – 269 с. – С. 98.

⁵ Бойко І. І. Визначення агресії в міжнародному праві / І. І. Бойко // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – № 1 (17). – С. 178–179. – С. 179.

⁶ Определение агрессии. Утверждено резолюцией 3314 (XXIX) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1974 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml

⁷ Римский статут Международного уголовного суда, 17 июля 1998 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа до тексту: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588/page

⁸ Cryer R. An introduction to International criminal law and procedure / Robert Cryer, Håkan Friman, Darryl Robinson, Elizabeth Wilmshurst // Cambridge University Press. – 2007. – P. 262–275.

⁹ Фисенко И. В. Постоянный международный уголовный суд / И. В. Фисенко // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1999. – № 2. – С. 53–61.

¹⁰ Трикоз Е. Н. Кампальская конференция по международному уголовному правосудию / Е. Н. Трикоз: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://jg.kiev.ua/pages/data/16/7.pdf>

¹¹ The crimes of aggression, Part III: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/library/asp/ICC-ASP-6-INF.2_English.pdf; Report of the Preparatory Commission for the International Criminal Court: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/library/asp/PCNICC-2002-2-Add2.pdf

¹² Рабочая группа по определению понятия «преступление агрессии» завершила пятилетнюю работу: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/russian/news/story.asp?NewsID=11174#.V9QTK_mLQps

¹³ Поправки к Римскому статуту Международного уголовного суда по преступлению агрессии: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf

¹⁴ Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 3314 (XXIX), 14 декабря 1974 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/TMP/4668380.91611862.html>

¹⁵ Устав Организации Объединённых Наций, Сан-Франциско, 24 октября 1945 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010

¹⁶ Benett T. W. Defining Aggression for the International Criminal Court: A Proposal / T. W. Benett // International law journal of Brown University. – 2012. – № 4. – 65 p. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.publiclaw.uct.ac.za/usr/public_law/LLMPapers/gewehr.pdf

Резюме

Волощук О. Т. Злочин агресії в міжнародному праві: проблеми процесу розробки та прийняття уніфікованого визначення.

У статті розглядаються проблеми процесу розробки та прийняття визначення агресії в сучасному міжнародному праві. Особлива увага приділяється міжнародно-правовим актам, які забороняють застосування сили в міжнародних відносинах та визначають поняття агресії, що були розроблені та прийняті в період після подій Другої світової війни. Проаналізовано роль та значення діяльності Організації Об'єднаних Націй та Міжнародного кримінального суду з вироблення універсального визначення агресії. Автор дійшов висновку, що сьогодні існує актуальна проблема прийняття універсальної дефініції злочину агресії на універсальному рівні. Прийняття такого визначення сприятиме запобіганню злочинам агресії та допоможе ефективніше боротися із сучасними проявами агресії на міжнародній арені.

Ключові слова: агресія, злочин агресії, міжнародний злочин, міжнародне право, міжнародні відносини, визначення агресії.

Резюме

Волощук О. Т. Преступление агрессии в международном праве: проблемы процесса разработки и принятия унифицированного понятия.

В статье рассматриваются проблемы процесса разработки и принятия определения агрессии в современном международном праве. Особое внимание уделяется международно-правовым актам, запрещающим применение силы в международных отношениях и определяющим понятие агрессии, которые были разработаны и приняты в период после событий Второй мировой войны. Проанализирована роль и значение деятельности Организации Объединенных Наций и Международного уголовного суда по выработке определения агрессии. Автор пришел к выводу, что сегодня существует актуальная проблема принятия универсальной дефиниции преступления агрессии на универсальном уровне. Принятие такого определения будет способствовать предотвращению преступлений агрессии и позволит более эффективно бороться с современными проявлениями агрессии на международной арене.

Ключевые слова: агрессия, преступление агрессии, международное преступление, международное право, международные отношения, определение агрессии.

Summary

Voloschuk O. The crime of aggression in international law: problems of development and adoption of the unified definition.

This article describes the problems of a definition of aggression in modern international law, describes the essence. Analyzed current international law provisions aimed at combating aggression. Particular attention is given to the documents of international law banning the use of force in international relations that have been developed and adopted in the period after the events of World War II. The role and significance of the activities of the United Nations and the International Criminal Court in defining the definition of aggression are analyzed. The author concluded that today there is an actual problem for adoption the international crime of aggression definition on the universal conventional level. The adoption of such a definition will contribute to preventing international crime of aggression and the efficiency of international law to combat it.

Key words: aggression, crime of aggression, international crime, international law, international relations, the definition of aggression.

УДК 347.4

П. Д. ГУЙВАН

Петро Дмитрович Гуйван, кандидат юридичних наук, професор Полтавського інституту бізнесу, заслужений юрист України

**ЮРИДИЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ
ЗА ЄВРОПЕЙСЬКИМИ ПРИНЦИПАМИ**

До основоположних ідей правової системи належить принцип юридичної визначеності, який встановлює гарантування необхідності стабільного та несуперечливого правового статусу особи, а також можливість передбачення нею правових наслідків своїх дій. Він відтворений у джерелах права ЄС, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та застосовується у практиці Європейського суду з прав людини. Водночас, на переконання більшості дослідників, попри формальну кваліфікацію правової певності у якості принципу, вона все ж має не самостійне значення, а є частиною нормативного змісту конституційного принципу верховенства права.